

מבט על, גיליון 316, 24 בפברואר 2012

סערה בחמאס

שלמה ברום

"הסכם דוחא" מה-6 בפברואר 2012 בין יו"ר הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס, וראש הלשכה המדינית של החמאס, חאלד משעל, גרם לחילוקי דעות חריפים בתוך מנהיגות חמאס. ההסכם הסיר מכשול חשוב בתהליך הפיוס בין שני הארגונים לאחר שהשניים הסכימו שעבאס יעמוד בראש ממשלת ההסכמה הלאומית אשר אמורה לקום כחלק מהתהליך. משעל עשה זאת ללא קבלת הסכמה של מוסדות החמאס בטענה שמדובר בצעד טקטי ולא בצעד אסטרטגי המחייב את אישור הלשכה המדינית ומועצת השורא.

צעדו זה של משעל נתקל באופוזיציה קשה בתוך הארגון, ומאז שהושג ההסכם שורה ארוכה של מנהיגי חמאס הביעו הסתייגותם, גם בפומבי, ומבקשים להתנער ממנו. החריף שבהם היה מחמוד א-זהאר, ממנהיגי חמאס בעזה, שהכריז כי גורלו של הסכם דוחא יהיה כמו של הסכם הפיוס שנחתם בקהיר לפני שלוש שנים, שכן שני ההסכמים נולדו כשהם כבר מתים. הוא גם טען שההסכם מפקיד את כל עמדות הכוח בידי עבאס ושולל לגיטימציה מהנהגת החמאס. כן דרש החלטה ברורה ממוסדות חמאס שכן זוהי החלטה אסטרטגית.

במשך שנים הקפיד החמאס על יצירת תדמית של גוף מאוחד שמתקיים בו תהליך קבלת החלטות מסודר וענייני, בניגוד לחוסר הסדר וההתנהגות האוטוריטארית והמושחתת של הנהגת הפתח. מאז נחתם במאי 2011 בקהיר ההסכם בין פתח וחמאס, שהחל את תהליך הפיוס הנוכחי, הארגון מתקשה לשמור על חזות זו ומתגלעים בו בקעים וחילוקי דעות חריפים, שבאים לביטוי פומבי. עדיין חלק גדול ממנהיגי חמאס חשים צורך לטשטש את חילוקי הדעות כלפי חוץ, לכן בחרו שלא להפגין התנגדות פומבית. דוגמאות אופייניות היו סגנו של משעל, מוסא אבו מרזוק, שבחר לא להביע כל עמדה פומבית, לא של דחייה ולא של הסכמה, וראש ממשלת חמאס בעזה, אסמעיל הניה, שכלפי חוץ הביע תמיכה בהסכם דוחא, אך בפועל כל מקורביו ברצועת עזה תקפו קשות את ההסכם. המחלוקת מקיפה הפעם גם את הזרוע הצבאית שבה המפקד הצבאי בפועל, אחמד אל-גיעברי הביע תמיכה, גם בפומבי, בעמדות של משעל, ואילו המפקד הרשמי, מחמד דין, תומך בעמדות המנהיגות האזרחית בעזה (זהאר והנייה).

בסופו של דבר נראה, כי חמאס לא יתנער מהסכם דוחא, וזאת בעיקר בשל המחירים של התנערות כזאת – פיצול פנימי, פגיעה בקטאר ופגיעה במנהיגות הארגון. ואכן ב-22 בפברואר 2012 התקיים בקהיר מפגש של הנהגת חמאס בו אושר הסכם דוחא. אבל חילוקי הדעות החריפים הללו והוצאתם החוצה מצביעה על כך שחמאס עובר תהליך קשה של הסתגלות לשינויים באזור בעקבות "האביב הערבי". חמאס מצא עצמו בעקבות האירועים בעולם הערבי במצב שהוא לא היה מורגל בו. בעבר הוא היה נושא דגל ה"התנגדות" לישראל שחבר עם שותפיו לציר ה"התנגדות", איראן, סוריה וחזבאללה ונהנה מתמיכה רחבה ברחוב הערבי. לפתע הוא מצא עצמו לצידם של אלה שנחשבים "הרעים". חמאס עם איראן וסוריה, שמשטריהם מדכאים את עמיהם, והוא לצד השיעים ומקורביהם ונגד אחיו לדעה – האחים המוסלמים בסוריה. מיצוב זה הוא בלתי נסבל מבחינת הארגון, בייחוד כאשר עליית התנועות האסלאמיות במדינות הערביות הסוניות טומנת בחובה הזדמנויות כה רבות

עבור חמאס. הצורך למצב עצמו מחדש נובע קודם כל מהבחינה הגיאוגרפית. האלמנטים השונים של הנהלת חמאס עזבו בפועל את דמשק והם חולקים את זמנם בין קהיר ודוחא. הם גם צריכים למצב עצמם מחדש מבחינת העמדות הפוליטיות כלפי פנים וכלפי חוץ.

כלפי פנים גם בצבור הפלסטיני התביעה המרכזית היא לאחדות, יותר דמוקרטיה ובחירות והמשמעות היא הפסקת הפיצול בין עזה לגדה. ממשלת חמאס וממשלת פתח נחשבות לממשלות לא לגיטימיות שכן הן לא נבחרו, וחמאס נאלץ להיכנס לתהליך פיוס עם פתח שהבחירות אמורות לשמש בו שלב מרכזי. כלפי חוץ חמאס צריך להתאים עצמו לאווירה החדשה בעולם הערבי שבמרכזה לא "ההתנגדות" אלא ערכים אחרים כמו דמוקרטיה, זכויות אדם, שקיפות וצדק חברתי. גם התנועות האסלאמיות צריכות להסתגל לסדר היום הזה על מנת להצליח בבחירות ואחריו, אם בלב שלם ואם בחצי פה. מסיבה זו היה מוכן משעל, בהסכם שנחתם בקהיר עם עבאס במאי 2011, להסכים על מדיניות שבמרכזה המשך הפסקת האש עם ישראל ושימוש רק ב"התנגדות עממית", דהיינו מחאות לא אלימות. זה מביא גם לרה-אוריינטציה של יחסי חמאס עם גורמי הכוח האזוריים. חמאס מרחיק עצמו מאיראן וסוריה ומתקרב למצרים, קטאר, סעודיה ותורכיה, כמנהיגות המחנה הסוני במזרח התיכון.

כאשר בוחנים את החלוקה בין מתנגדי הסכם דוחא והתומכים בו, בולטת לעין העובדה כי החלוקה אינה נובעת ממניעים אידיאולוגיים אלא היא תוצאה של אינטרסים מקומיים ואישים. האמרה הידועה "מה שרואים מכאן לא רואים משם" נכונה גם במקרה הזה. דוגמה אופיינית לכך הם הנייה וזהאר. בהזדמנויות שונות בעבר הם תמכו במדיניות מתונה יותר משל משעל; במקרה זה הם החליפו צדדים. הם מתנגדים להשהיה של המאבק המזוין ולשינוי האוריינטציה של חמאס ולהתרחקות מאיראן וסוריה (ולראייה - ביקור הנייה בטהראן, שזכה לביקורת רבה בתוך חמאס). הסיבה לכך היא ברורה. הם חוששים שהויתורים של משעל במהלך תהליך הפיוס יפגעו במעמדם כבעלי השליטה ברצועת עזה. דוגמה אחרת היא הוויכוח בתוך הזרוע הצבאית. אל-ג'עברי מקורב למשעל ויחסיו עמו הם אחד מבסיסי הכוח שלו, ואילו ד"ר מקורב להנהגת החמאס בעזה.

נראה, כי בתהליך השינוי שעובר החמאס, יש מבחינת ישראל יותר הזדמנויות מאשר סיכונים. ראשית, מתחזק האינטרס של חמאס בשמירת השקט בין ישראל ורצועת עזה. שנית, הפטרוניים החדשים של החמאס יותר נוחים לישראל מאשר הפטרוניים הישנים, וישראל יכולה להיעזר בהם להפעיל השפעה על חמאס בתחומים שונים של מדיניותו. בטווח הארוך יותר נוצר סיכוי להצטרפות של חמאס לקונסנסוס פלסטיני בעניין פתרון בדרכי שלום עם ישראל.

נראה, אפוא, שישראל צריכה לבחון מחדש את מדיניותה ותרומתה האפשרית לעידוד חמאס ללכת בכיוון שמוביל משעל. כך למשל, ספק אם התגובה של ישראל כלפי תהליך הפיוס בין חמאס ופתח, שבמרכזה העברת המסר לעבאס, כי אם יקים ממשלת הסכמה לאומית ישראל לא תראה בו בן שיח ותטיל עליו סנקציות פיננסיות, משרתת את האינטרסים של ישראל, כמוה כפעולות אחרות שעשויות לדחוף את חמאס חזרה לזרועותיהם של איראן וסוריה.